

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ, НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

В.Г. Петрова-Щербакова

Херсонський державний університет, germanovna8888@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор О.Є. Блинова

Проблема обдарованості особистості зокрема, можливості розробки програм для її розвитку, є актуальною. Слід підкреслити, що в умовах підвищення вимог до особистісного та інтелектуального потенціалу людини, ці питання все частіше обговорюються фахівцями різних наукових напрямів, оскільки без перебільшення, обдаровані діти є основним творчим та науковим потенціалом держави. Тому важливим є наукове обґрунтування виявлення та діагностування обдарованої особистості. Але ж важливим є також питання соціальної адаптації обдарованих дітей у колективах, їх психологічне здоров'я та благополуччя.

Іноді науковці висловлюють думку про те, що талант є певним відхиленням від нормативних показників, що, у свою чергу, відображається на психічному стані та особистісному розвитку дитини [5].

Метою статті є теоретичне аналізування різних наукових підходів до проблеми обдарованості теоретичні погляди на проблему обдарованості, висвітлити результати власних емпіричних досліджень особливостей розвитку творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку.

Для досягнення поставленої мети було сформульовано такі завдання: проаналізувати концептуальні підходи до проблеми обдарованості; визначити психологічний зміст феномену обдарованості; окреслити особливості розвитку творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку.

Проблему обдарованості досліджували такі науковці: зарубіжні – Дж. Гілфорд, Е. Торранс, Ф. Гальтон; вітчизняні – Ю. Гільбух, Б. Теплов, Д. Ушаков, В. Шадріков, Я. Пономарьов, П. Лейтес, М. Холодна, Р. Моляко, Г. Костюк та ін. [5]. Стосовно сутності обдарованості існує дві протилежні точки

зору. Перша – *соціальна*: більшість людей від народження однаково наділені розумом і різниця у рівні їх здібностей зумовлена відмінностями у життєвих умовах (Дж. Локк, К. Гельвецій), тому обдарованість є досить поширеним явищем. Друга – *генетична*: обдарованість є вродженим явищем, що успадковується від батьків і навіть через покоління (Ф. Гальтон, Р. Стернберг). Протиріччя у цих наукових підходах може бути пояснена тим, що потенційна обдарованість по відношенню до різних видів діяльності властива багатьом дітям, водночас актуальну обдарованість демонструє лише незначна частина дітей. До того ж пластичність психічних властивостей дитини змінюється на різних етапах її розвитку. Обдарованість у певній діяльності може виникати стихійно і далі розвиватись за сприятливих умов або затухати за несприятливих [4, с. 278].

Обдарованість можна визначити як наявність значних здібностей. У вітчизняній психології багато авторів давали поняттю «здібність» різні визначення. Зокрема, С. Рубінштейн розумів під здібностями «...складне синтетичне утворення, яке включає в себе цілий ряд даних, без яких людина не була б здатною до якої-небудь конкретної діяльності, і якостей, які виникають та розвиваються тільки в процесі організованої діяльності» [2].

Б. Теплов запропонував три емпіричні ознаки здібностей:

- здібності це індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої;
- тільки ті особливості, які мають відношення до успішного виконання діяльності, чи декількох видів діяльності;
- здібності не зводяться до знань, умінь і навичок, які вироблені вже у людини, хоча і обумовлюють легкість і швидкість набуття цих знань і навичок.

Успішність виконання діяльності визначає мотивація і особистісні особливості. Б. Теплов вказує на те, що здібність детермінує швидкість і легкість оволодіння діяльністю, тобто швидкість навчання може залежати від мотивації, але почуття легкості під час навчання (інакше – «суб'єктивна ціна», переживання труднощів) навпаки, пропорційне мотиваційній напрузі [2].

Традиційно дослідники класифікують обдарованість за видами діяльності: математична, музична, мовленнєва, лідерська та ін. Однак сучасні наукові дослідження більшою мірою розвиваються навколо понять інтелекту, креативності (творчих здібностей), здатності до навчання і т. ін.

Отже, чим більше розвинутою є людини здібність, тим більш успішно вона виконує діяльність, а процес оволодіння діяльністю і власне діяльність є для неї суб'єктивно більш простим, ніж навчання чи робота в тій сфері, в якій вона не має здібностей.

Науковці визнають, що рівень, якісна своєрідність і характер розвитку обдарованості – це завжди результат складної взаємодії спадковості (природних задатків) і соціокультурного середовища, що опосередковане діяльністю дитини (ігрової, навчальної, трудової). При цьому особливе значення має власна активність дитини.

Важливою проблемою є з'ясування частоти прояву дитячої обдарованості. Наявні два погляди: «майже усі діти є обдарованими» та «обдарованість зустрічається вкрай рідко». Тобто одні науковці вважають, що будь-яка дитина у відповідних сприятливих соціальних умовах може розвиватися до рівня обдарованості. Мова йде про здорову дитину. Інша точка зору полягає у тому, що обдарованість є унікальним явищем, тому значну увагу приділяють пошуку обдарованих дітей [1, с. 13].

Для навчання, виховання та розвитку обдарованих дітей створюються спеціальні програми, в реалізації яких ключова роль належить психологу. В останній час у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях висвітлюються програми психологічних досліджень творчості, здібностей та обдарованості. Тобто держава визнає важливість проблеми розвитку потенціалу обдарованих дітей. Слід взяти до уваги, що обдаровані діти є групою особливого ризику. Одним із джерел такого ризику є труднощі в контактах з однолітками, що особливо властиві обдарованим дітям [3].

Обдарованість може супроводжуватися комплексом проблем, оскільки людина не може існувати ізольовано від інших людей, соціального оточення

всіх проявів нашого буття. Тому проблеми обдарованої дитини можуть проявлятися в одній із сфер: у навчанні, поведінці, спілкуванні, психологічних станах, благополуччі. Коли проблеми обдарованої дитини зосереджуються у шкільному навчанні, це може проявлятися в низькій навчальній мотивації, демонстративному чи тривожному ігноруванні різних завдань педагогів, відсутності елементарних знань предмета в порівнянні з блискучими успіхами в інших. Причини шкільної неуспішності обдарованої дитини справедливо пов'язують зі стійкою фрустрацією, яка формується освітнім середовищем на шляху розвитку її пізнавальних можливостей і потреб. Типовими для є прояви дезадаптивної поведінки, а саме, асоціальна та агресивна поведінка, протести дітей проти ставлення до них з боку однолітків і дорослих, незадоволеність стосунками, тривале «блокування» власних важливих потреб, активності, демонстрації своїх можливостей, лідерства та ін. У поведінці можуть проявлятися форми демонстративної асоціальності, захисної агресії; водночас, протилежною соціально-психологічною реакцією обдарованої дитини на ситуацію пригнічення її природних потреб може бути: «ухід у себе», у світ своїх фантазій і мрій, незацікавленість у контактах. Дитина усвідомлює не свою обдарованість, а свою відмінність від інших, тому ця відмінність може провокувати почуття відчуженості і серйозні особистісні конфлікти [5].

Емпіричне дослідження було здійснено у загальноосвітній середній школі № 55 м. Херсона в 2019-2020 н.р., вибірку складала учні 7-8 років. Всього у дослідженні взяли участь 23 учня (з них 10 учнів першого класу та 13 учнів другого класу). При проведенні дослідження ми намагалися підтвердити теоретичні положення, що стосуються фундаментальних проблем природи інтелекту і творчих здібностей, у практичній роботі з обдарованими дітьми та їх вихованні в школі і сім'ї, з метою успішної адаптації до навколишнього середовища, які дозволили б реалізувати дитині всі свої можливості. На основі отриманих результатів ми зробили висновок, що психологічне дослідження особливостей обдарованих дітей є важливим і необхідним моментом роботи з ними.

Вивчення обдарованості неможливо здійснити за допомогою діагностики окремої якості чи властивості. Отже, наше дослідження побудовано на основі аналізу впливу на прояви обдарованості таких особистісних якостей як агресія, тривожність та фрустрація. Розроблено корекційно-розвивальну програму, що була спрямована на розвиток творчого мислення, вона була апробована на вибірці молодших школярів. Порівняння результатів дослідження «до» та «після» проведення корекційно-розвивальної програми показало, що певні зрушення відбулися у тому напрямку, на який ми очікували. На основі цих даних ми можемо підсумувати, що умовами розвитку дітей молодшого шкільного віку виступають: понятійність, оскільки творчому мисленневому акту передує понятійна систематизація, встановлення міжелементних (міжпонятійних) зв'язків; образність у мовленні, яке у молодшому шкільному віці набуває нових форм і функцій (зокрема, функція узагальнення, на якій засноване формування ідеального плану дій) і комунікативна функція, що спрямована на розв'язання власне соціальних завдань встановлення зв'язків і контактів); виникнення внутрішньої пізнавальної мотивації, яка водночас є умовою і наслідком новоутворень. Означені якості творчої інтелектуальної активності не є вродженими, а формуються в освітній діяльності при створенні певних сприятливих умов.

Важливою умовою розвитку внутрішньої пізнавальної мотивації учнів є проблемні ситуації, які надають завданню особистісного смислу, що виводить мислення за межі зовнішньої детермінації, а отже, стимулюють подолання психологічного бар'єра, що детермінується минулим досвідом, і які призводять до виникнення нових пізнавальних потреб.

Таким чином, існуючі зараз діагностичні можливості виявлення обдарованості не дозволяють вичерпно проаналізувати здібності людини та передбачити їх подальший розвиток. Проте, якщо дитина показала високі результати під час досліджень, це свідчить про наявність обдарованості, однак низькі результати ще не дозволяють зробити висновки про її відсутність. Необхідною умовою роботи з дітьми повинна бути наявність у дорослих

навичок виявлення даного феномену, створення оптимальних умов, засвоєння соціального досвіду, навчання і відносин з ровесниками.

Література:

1. Блинова О. Є. Соціально-психологічні проблеми адаптації обдарованих учнів. *Теоретичні і прикладні проблеми психології : збірник наукових праць*. 2019. №3(50). С.17-28.
2. Блинова О. Є. Особливості суб'єктивного соціального благополуччя обдарованих старшокласників. *Теоретичні і прикладні проблеми психології : збірник наукових праць*. 2019. №3(50). С. 21-33.
3. Доротюк В.І. Індивідуальна своєрідність творчо обдарованої дитини. *Обдарована дитина*. 2000. №1. С. 5-10.
4. Дружинин В.Н. Психология общих способностей. СПб.: Издательство«Питер», 1999. – 368 с. (Серия «Мастера психологии»).
5. Розенова М. Обдаровані діти: психологічні проблеми розвитку, навчання й виховання. – Режим доступу:<http://osvita.ua/school/psychology/1706> (Дата публікації: 05.01.2008).